

ΕΛΛΗΘΕ
GJRE

Ελληνική περιοδική
έκδοση για τη
Θρησκευτική Εκπαίδευση

Greek Journal of
Religious Education

ISSN: 2623-4386.

Πληροφορίες για την έκδοση, οδηγίες για τους συγγραφείς και την υποβολή άρθρων / Publication information, instructions for authors and subscription information: <http://www.gjre.gr>

Αθανάσιος Β. Στογιαννίδης, *Σχολική Παιδεία, Μάθημα των Θρησκευτικών και Δημόσιος Χώρος* [Αναστοχαστική ιχνηλασία στην παιδαγωγική θεωρία του Dietrich Benner], Ostracon Publishing, Θεσσαλονίκη, 2021, σ. 726.

Χρήστος Φραδέλλος / Christos Fradellos
Εκπαιδευτικός Θεολόγος/ Religious Education Teacher

Βιβλιογραφική αναφορά / Reference: Φραδέλλος, Χ. (2023). Κριτική του βιβλίου: *Σχολική Παιδεία, Μάθημα των Θρησκευτικών και Δημόσιος Χώρος - Αναστοχαστική ιχνηλασία στην παιδαγωγική θεωρία του Dietrich Benner*, Θεσσαλονίκη, Ostracon Publishing, 2021, του Α. Στογιαννίδη. *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση/Greek Journal of Religious Education*, 6(1), 154-159. DOI: 10.30457/06012311

Σύνδεσμος/link: <https://doi.org/10.30457/06012311>

Όλες οι απόψεις και οι ιδέες που εκφράζονται στην έκδοση είναι απόψεις και ιδέες των συγγραφέων και όχι του εκδότη (Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος ΚΑΙΡΟΣ-για την αναβάθμιση της θρησκευτικής εκπαίδευσης). / The opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors and not of the publisher (KAIROS - Greek Theological Association for the improvement of the Religious Education).

Το άρθρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για έρευνα, διδασκαλία και ιδιωτική μελέτη. Απαγορεύεται ρητά η αναπαραγωγή, η αναδιανομή, η πώληση, η εκμετάλλευση ή η διανομή του άρθρου, μέρους ή όλου, σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιονδήποτε. / This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, licensing or distribution in any form to anyone is forbidden.

— ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΤΟ ΠΛΗΡΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟ —
— FOLLOWS THE FULL TEXT OF THE ARTICLE —

Αθανάσιος Β. Στογιαννίδης, Σχολική Παιδεία, Μάθημα
των Θρησκευτικών και Δημόσιος Χώρος
[Αναστοχαστική Ιχνηλασία στην παιδαγωγική θεωρία
του Dietrich Benner], Ostracon Publishing,
Θεσσαλονίκη, 2021, σ. 726.

Χρήστος Φραδέλλος / Christos Fradellos
Εκπαιδευτικός Θεολόγος/ Religious Education Teacher

Με τη μελέτη του αυτή ο καθηγητής Στογιαννίδης γεφυρώνει, όπως ο ίδιος σημειώνει, διαφορετικά γλωσσικά επιστημονικά και ιστορικά πλαίσια, κάνοντας γνωστό σε όσους δεν τον ξέρουν, τον Dietrich Benner. Πρόκειται για έναν σπουδαίο σύγχρονο εκπρόσωπο του χώρου της γερμανόφωνης Φιλοσοφίας, θεολογίας και Παιδαγωγικής.

Ο συγγραφέας παρουσιάζει τις ανθρωπολογικές και παιδαγωγικές θέσεις του Benner και τη σημασία τους για τη σχολική θρησκευτική αγωγή.

Το μάθημα των Θρησκευτικών στην Ελλάδα έχει περάσει από πολλές παλινωδίες τα τελευταία 20 χρόνια και αιτία είναι οι ιδεολογικές και θρησκευτικές αγκυλώσεις, οι οποίες μαστίζουν τον θεολογικό και εκκλησιαστικό κόσμο. Σαν να μην ήταν τάχα αρκετές οι εντάσεις και οι συγκρούσεις με τους σκεπτικιστές - αν όχι εχθρούς του μαθήματος των Θρησκευτικών - στο ελληνικό σχολείο, έρχονται να προστεθούν και οι συχνά σκληρές αντιπαραθέσεις των θεολογικών και εκκλησιαστικών τάσεων, σχοινοβατώντας, ψευδεπίγραφα, κατά τη γνώμη μου, ανάμεσα στον μοντερνισμό και την παραδοσιοκρατία.

Από όλη αυτή την αντιπαράθεση οι μόνοι χαμένοι είναι το μάθημα των Θρησκευτικών και συνακόλουθα οι μαθητές του ελληνικού σχολείου.

Πυρήνας του παρόντος βιβλίου είναι η ψηλάφηση της ταυτότητας του μαθήματος των Θρησκευτικών και του εν γένει ανθρωπιστικού χαρακτήρα που οφείλει, μεταξύ άλλων, να έχει το ελληνικό σχολείο.

Πολύ σωστά, ο παλιός μας δάσκαλος και συντάκτης του προλογικού σημειώματος ομότιμος καθηγητής Κωνσταντίνος Δεληκωσταντής τονίζει πώς το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας αντανακλά τα οράματα και τους στόχους της κοινωνίας που το δημιούργησε. Αυτό δεν είναι μία απλή διαπίστωση. Στα δικά μου, τουλάχιστον, αυτιά ηχεί σαν καταγγελία και πρόσκληση για αφύπνιση του λαού μας.

Οι κοινωνίες μας σήμερα απειλούνται από την αποξένωση, τον ατομικισμό, τη χωρίς όρια ιδιωτικότητα από τη μία και από τη μαζοποίηση και την αγελοποίηση από την άλλη, καταστάσεις που είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Όλα αυτά, με μία δόση τεχνολογικής υπερπαραγωγής, συνθέτουν ένα σκηνικό όπου ο δημόσιος

χώρος δεν είναι η σκηνή όπου συντελείται η δραματουργία του βίου, αλλά η αρένα όπου καλείται να επιβιώσει ο ισχυρότερος. Εδώ ο ρόλος του σχολείου καθίσταται αναγκαίος όσο ποτέ, αρκεί να τον επαναπροσδιορίσουμε. Σε αυτή τη σκοποθεσία, το βιβλίο του Αθανασίου Στογιαννίδη προσφέρει γενναιόδωρα, νομίζω, τις υπηρεσίες του.

Στη χρήσιμη εισαγωγή του ο συγγραφέας ξεκινά με το ιστορικό των Προγραμμάτων Σπουδών του μαθήματος των Θρησκευτικών της τελευταίας δεκαετίας. Ο συγγραφέας αρνείται να μπει στη στείρα αντιπαράθεση για το περιεχόμενο και το σκοπό του μαθήματος των Θρησκευτικών. Θεωρεί ότι ο σκοπός του μαθήματος Θρησκευτικών δεν είναι άλλος από τον σκοπό του ίδιου του σχολείου σε μία δημοκρατική κοινωνία.

Έτσι στοχεύει σε τρεις βασικούς άξονες:

1. Στην ανάλυση βασικών πτυχών του παιδαγωγικού έργου που υλοποιεί σήμερα το σχολείο ως εκπαιδευτικός θεσμός
2. Στη μελέτη - κατανόηση της σχέσης που διαμορφώνεται μεταξύ σχολείου και δημόσιου χώρου
3. Με βάση την παραπάνω σχέση προσδιορίζεται και ο ρόλος που καλείται να παίξει το μάθημα Θρησκευτικών στο δημόσιο σχολείο

Όλο το εγχείρημα του συγγραφέα περνάει μέσα από την οπτική του Γερμανού παιδαγωγού Dietrich Benner, ενός προσώπου που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις της Παιδαγωγικής επιστήμης κατά τα τέλη του εικοστού και τις αρχές του εικοστού πρώτου αιώνα και που θέτει αλλά και συνθέτει όλα τα καιρία παιδαγωγικά ερωτήματα τα οποία διερευνά η παιδαγωγική επιστήμη. Εξετάζει τη σχέση της σχολικής παιδείας, του δημοσίου χώρου και του μαθήματος των Θρησκευτικών.

Η όλη έρευνα του Στογιαννίδη βασίστηκε στη μέθοδο της ερμηνευτικής Παιδαγωγικής. Σύμφωνα με αυτή ο ερευνητής μελετά διεξοδικά όλο το συγγραφικό έργο του προς διερεύνηση συγγραφέα, καθώς και τις κριτικές και σχολιασμούς άλλων για το έργο του, έτσι ώστε να δημιουργήσει μία συνολική εικόνα. Η μέθοδος αυτή, όπως διατείνεται, φιλοδοξεί να κατανοήσει τον προς διερεύνηση συγγραφέα περισσότερο από ό,τι ο ίδιος τον εαυτό του. Αυτό ακριβώς έκανε και ο συγγραφέας με τον καθηγητή Benner. Προσωπικά δεν είμαι σε θέση να κρίνω την επιτυχία του εγχειρήματος και της έρευνας, γιατί αν κρίνω από την πλούσια βιβλιογραφία (ελληνόγλωσση και ξενόγλωσση) που παρατίθεται στο τέλος του βιβλίου και την σαραντάχρονη εργογραφία του Benner, είναι πολύ πιθανό όλα τούτα να τα έχει μελετήσει εκτός από τον ίδιο τον Benner, μόνο ο Στογιαννίδης και ελάχιστοι άλλοι...

Η κριτική ανάγνωση του έργου του Dietrich Benner από τον Στογιαννίδη δεν μας παρουσιάζει μόνο έννοιες και σκέψεις του Γερμανού παιδαγωγού αλλά και προεκτάσεις που δεν απαντώνται στο έργο του στο πλαίσιο της ερμηνευτικής προσέγγισης.

Στο βιβλίο συναντάμε αποσπάσματα από το έργο του Benner, τα οποία παραθέτει σε κατατοπιστικές παραπομπές ο συγγραφέας μεταφρασμένα στα ελληνικά από τον ίδιο, για να μπορεί ο αναγνώστης να διαλέγεται με το έργο του Γερμανού παιδαγωγού. Σχηματικές απεικονίσεις διανθίζουν το βιβλίο καθώς και πλαγιότιτλοι, οι οποίοι διευκολύνουν την ανάγνωση αυτού του ογκώδους έργου (723 σελίδες), αν και οι

τελευταίοι καλό θα ήταν να ήταν τονισμένοι περισσότερο μια και τώρα μόλις που διακρίνονται.

Το όλο έργο απλώνεται σε πέντε κεφάλαια.

Στο **πρώτο κεφάλαιο** με τίτλο “Το έργο της αγωγής ως διακριτός τομέας της πράξης του ανθρώπου”. Εδώ ο Στογιαννίδης εντοπίζει ότι στην παιδαγωγική σκέψη του Benner η λέξη κλειδί είναι η λέξη *πράξη*, μία πράξη η οποία απαντάται μόνο στον άνθρωπο όχι στα ζώα και τα φυτά, γιατί απλά είναι εκούσια και όχι αυτόματη, δεν υπόκειται δηλ. σε εξαναγκασμό, πράγμα που σημαίνει ότι είναι μία πράξη ελευθερίας. Παράλληλα, η πράξη δεν χαρακτηρίζει ούτε καν τον Θεό, γιατί δεν υπάρχει ανάγκη που να ωθεί τον Θεό σε πράξη, ενώ στον άνθρωπο η ανάγκη εκδήλωσης της πράξης είναι υπαρκτή. Στον άνθρωπο η πράξη εκπηγάει από το ατελές της ανθρώπινης φύσης. Η ατελής ανθρώπινη φύση είναι η γενεσιουργός αιτία της πράξης και η αιτία που ο άνθρωπος συνεχώς θα επιδέχεται περαιτέρω ανάπτυξη και εξέλιξη, πράγμα που φυσικά δεν μπορεί να ισχύει στη θεότητα. Έτσι, αν και η πράξη της αγωγής, ως οντολογικό στοιχείο του ανθρώπου, είναι μία κίνηση πέρα από το *είναι*, προς αναζήτηση του προορισμού του, εν τούτοις ο προορισμός αυτός μοιάζει εις το διηνεκές ανέφικτος μια και η *τελειότης* είναι *ατέλεστος*, για να θυμηθούμε τον Άγιο Ιωάννη τον Σιναΐτη.

Το πρώτο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παρουσίαση της δομής της παιδαγωγικής θεωρίας του Benner. Εκεί παρουσιάζονται οι βασικές αρχές που διέπουν όλο το παιδαγωγικό έργο του.

Το **δεύτερο κεφάλαιο** έχει τίτλο “Οι συστατικές αρχές του έργου της αγωγής”. Ως αρχές του έργου της αγωγής σημειώνονται η δεκτικότητα μόρφωσης, η προοπτική Παιδείας και το κάλεσμα για αυτενέργεια. Η απουσία απόλυτου ή έστω ενός κάποιου προορισμού και η προοπτική του ανθρώπου να επιτύχει μόνος του την ολοκλήρωση και τελειοποίησή του αφήνει όλα τα ενδεχόμενα ανοιχτά, καθώς η ίδια η φύση του ανθρώπου από μόνη της δεν εγγυάται κάποια βέβαιη μελλοντική εξέλιξη.

Εδώ εντοπίζεται ο σκοπός της αγωγής, ο οποίος - εν προκειμένω - ταυτίζεται με τον σκοπό της φύσης του ανθρώπου, που δεν είναι άλλος από το να μπορεί ο άνθρωπος να αυτοπροσδιορίζεται και να οικοδομεί νόημα βίου.

Συναντούμε τον Benner να “συνδιαλέγεται” με τον Rousseau, σε σχέση με την ανθρώπινη τελειότητα και τις ανεξιχνίαστες δυνατότητες του ανθρώπου, σημείο στο οποίο αξίζει να σταθεί ο αναγνώστης του βιβλίου. Η συνάντηση και αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον του, γεννά τη μόρφωση και την παιδεία. Το νόημα και ο προορισμός της ζωής εναπόκεινται στον ίδιο τον άνθρωπο.

Μία από τις βασικές θέσεις του Benner λέει ότι *το έργο της αγωγής είναι ένα έργο οντολογικού και υπαρξιακού αυτοπροσδιορισμού του ανθρώπου*.

Το **3ο κεφάλαιο** έχει τίτλο “Ο παιδαγωγικός μετασχηματισμός”. Πρόκειται για μία διαδικασία που συντελείται κατεξοχήν από το σχολείο στον μοντέρνο κόσμο ή τουλάχιστον έτσι θα έπρεπε να συμβαίνει.

Ο Benner φαίνεται να αναγνωρίζει ότι κατά τη διάρκεια του έργου της αγωγής ο νέος άνθρωπος εντάσσεται στο κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει, όχι όμως

μόνο οριζόντια αλλά και γραμμικά κατακόρυφα, μέσα από τη μετάδοση διαφόρων πολιτισμικών αγαθών, με μια λέξη αυτό που ονομάζουμε, παράδοση. Μιας παράδοσης, όμως, δυναμικά εξελισσόμενης και όχι ενός στατικού υποπροϊόντος μιας κοινωνίας. Έτσι, ο παιδαγωγούμενος αποκτά μία αίσθηση συνέχειας και όχι μιας παρουσίας δίχως μνήμη και “ριζικό” σύστημα. Εδώ το σχολείο, όπως αντιλαμβάνεται κανείς, έχει να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο.

Κομβικό σημείο στη σκέψη του Γερμανού παιδαγωγού είναι η προσωπική ευθύνη, τόσο του παιδαγωγούμενου, όσο και του παιδαγωγού. Με απλά ελληνικά η παιδεία είναι μια πορεία ανακάλυψης και όχι μία κατανάλωση μορφωτικών αγαθών και γνώσεων. Σκοπός της παιδείας είναι το *Αληθεύειν* και η αλήθεια δεν γνωρίζεται, αλλά κατακτάται. Η αλήθεια δομείται πάνω σε ένα αίτημα και αγκαλιάζει ολόκληρη την ύπαρξη.

Το τέταρτο κεφάλαιο έχει τίτλο “Η πολιτική διάσταση της σχολικής Παιδείας”. Εδώ πραγματεύεται και συνδιαλέγεται η τέχνη της αγωγής με τον δημόσιο χώρο.

Ο καθηγητής Στογιαννίδης εντοπίζει και έναν άλλο κόμβο στη σκέψη του Benner, η οποία απαντά στο ερώτημα: πόσο είναι, άραγε, αποτελεσματική η αγωγή και τι ορίζουμε ως αποτελεσματική αγωγή; Ξεκάθαρα και χωρίς περιστροφές το έργο της αγωγής ολοκληρώνεται όταν το άτομο είναι σε θέση να αναλάβει πλήρως τις πολιτικές του ευθύνες, δηλαδή όταν το άτομο είναι ενεργός και υπεύθυνος πολίτης μιας κοινωνίας. Η αγωγή δεν νοείται ως ατομική πράξη, αν και μοιάζει σε μεγάλο βαθμό, αλλά στοχεύει στον “άλλο” και το “άλλο”. Η συνάντηση με τον άλλο ή τους άλλους συντελείται κατά τον Benner στον χώρο της εργασίας, της πολιτικής, της ηθικής, της θρησκείας, της τέχνης και της παιδαγωγικής. Αυτοί οι πυλώνες είναι ο χώρος δράσης του ανθρώπου και σε αυτούς αναδύεται η ανθρώπινη υπόσταση. Εδώ γίνεται μία ενδιαφέρουσα διάκριση ανάμεσα στην παιδαγωγική του σήμερα και παλαιότερες μορφές και μοντέλα της. Σήμερα η αγωγή του ανθρώπου δεν δεσμεύεται απαραίτητα από πολιτικές ιδεολογίες, οικονομικές δεσμεύσεις και θρησκευτικές αυθεντίες. Μιλάμε για την ιδέα της μη ιεραρχικής τάξης. Δυστυχώς, βέβαια, από τον κόσμο μας δεν λείπουν οι πατερναλιστικές πρακτικές κρατών και θρησκειών. Ωστόσο, οι παιδαγωγοί σήμερα έχουμε μία κάποια αυτονομία στο έργο μας, όχι όμως και απόλυτη. Οι κοινωνικές αξιώσεις δεν λείπουν, αλλά και δεν καθορίζουν σε απόλυτο βαθμό την παιδαγωγική πράξη. Στον Benner συναντάμε την αρμονική συνύπαρξη κόσμου και ανθρώπου, κοινωνίας και ατόμου μέσα από μία μη ιεραρχική σχέση. Φαίνεται, ότι ούτε το μοντέλο παιδαγωγικής που εστιάζει στην ατομική διάσταση, αλλά ούτε και το μοντέλο της παιδαγωγικής που προτάσσει την κοινωνική διάσταση έχουν θέση στη σκέψη του Benner.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει και η άποψή του ότι η Παιδαγωγική, η τέχνη της αγωγής, είναι μία τέχνη η οποία στοχεύει στην εν χρόνω αυτοκατάργησή της! Αν και ο άνθρωπος είναι πραγματικά ελεύθερος μόνο όταν έχει μπει στη διαδικασία της αγωγής (δηλ στην δύναμει ενηλικίωσιν), εντούτοις η ατέρμονη παραμονή του στη διαδικασία αυτή θα τον εγκλώβιζε σε μία μηχανιστική ουτοπία. Τέλος, εξαιρετικό ενδιαφέρον έχει η ενασχόληση του Benner με το θέμα του κινδύνου του φονταμενταλισμού, αλλά και της διάσωσης του ανθρώπινου προσώπου στα σχολεία των δημοκρατικών κοινωνιών του μοντέρνου κόσμου.

Τέλος στο 5ο κεφάλαιο με τίτλο “Παιδαγωγική θεωρία και θρησκευτική εκπαίδευση” ο καθηγητής Στογιαννίδης διερευνά τις μεταξύ τους προοπτικές συνάντησης και διαλόγου στο ελληνικό σχολείο. Ποιος ο ρόλος που καλείται να διαδραματίσει το μάθημα των Θρησκευτικών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα σήμερα; Έχει θέση το μάθημα των Θρησκευτικών ισότιμα και τεκμηριωμένα στην ελληνική σχολική πραγματικότητα;

Εξαρχής ο συγγραφέας δηλώνει ότι δεν θα σχολιάσει τις αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας του 2019 για το μάθημα Θρησκευτικών, μια και στόχος του βιβλίου του είναι η προσφορά μιας νέας ανάγνωσης για τον σκοπό και τον ρόλο του και όχι ένας αντιπολιτευτικός λόγος στα νομικά επιχειρήματα του ΣτΕ. Έτσι, καταδεικνύει ότι η θρησκεία είναι ένα συστατικό στοιχείο των κοινωνιών, άρα και του δημόσιου χώρου, μέσα στο οποίο κινείται το σχολείο. Στη συνέχεια παρουσιάζει το σκεπτικό του Benner, σύμφωνα με το οποίο η Θρησκεία δεν μπορεί να απουσιάζει από τα σχολεία των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών, παρά το γεγονός ότι θρησκευτικές κοινότητες κατηχούν (ή θα έπρεπε να κατηχούν) οι ίδιες τα μέλη τους. Σκοπός του σχολείου δεν είναι να υποκαταστήσει τη θρησκευτική κατήχηση, αν και πολλές θρησκείες όπως φαίνεται αδυνατούν να το κάνουν στα μέλη τους σήμερα, ενώ άλλες φανερά ή αφανώς δεν προάγουν την αρμονική συνύπαρξη των λαών και κοινοτήτων. Κατά τον Benner το μάθημα της θρησκευτικής αγωγής οφείλει να επικαιροποιεί την υγιή και όχι φρονταμενταλιστική κριτική που ασκούν οι θρησκείες στον κόσμο, ταυτόχρονα με την κριτική που ασκούν η Παιδαγωγική, η Ηθική και η πολιτική επιστήμη στις θρησκείες.

Μπορούν, άραγε, οι θρησκείες να συνδιαλλαγούν με τον σύγχρονο κόσμο αλλά με όρους δημοκρατικούς και μη ιεραρχικούς;

Κεντρικός πυρήνας της μπενεριανής αγωγής, όσον αφορά στη θρησκευτική αγωγή, είναι το συναίσθημα ότι ο άνθρωπος είναι απολύτως εξαρτημένος από μία δύναμη που τον υπερβαίνει και που νοηματοδοτεί την ύπαρξή του, παράλληλα με το αίσθημα του πεπερασμένου (βλ. κτιστότητα, μνήμη θανάτου και σχέση ζώντων και κεκοιμημένων).

Επιπλέον, η θρησκευτική αγωγή δεν μπορεί να απουσιάζει από τα ενδιαφέροντα του σύγχρονου σχολείου, μιας και οφείλει να μεταδίδει στις νέες γενιές εκείνα που δεν μπορούν να μεταδώσουν οι ίδιες θρησκευτικές κοινότητες στα μέλη τους και στον κόσμο. Έτσι, η θρησκευτική αγωγή βάζει στη συζήτηση το ότι η θρησκεία μπορεί να είναι παρούσα σε όλες τις διαστάσεις της κοινωνικής δράσης του ανθρώπου, ως έμπνευση αλλά και ως νοηματοδότηση, χωρίς, ωστόσο, να ηγεμονεύει τυραννικά τους ανθρώπους και τις κοινωνίες, όπως κατά καιρούς έχει συμβεί στο παρελθόν. Προσοχή, όμως: ο στόχος του μαθήματος των Θρησκευτικών δεν μπορεί να είναι η καλλιέργεια της πίστης, γιατί κάτι τέτοιο σύμφωνα με τον Benner θα υποβάθμιζε, όχι μόνο τους κανόνες της σχολικής διδασκαλίας, αλλά πρωτίστως το ίδιο το μυστήριο της πίστης. “Ο προσανατολισμός του μαθήματος δεν εντοπίζεται στην ανάπτυξη της θρησκευτικής εμπειρίας αλλά στην κατανόηση και τον αναστοχασμό για τη δημόσια λειτουργία της θρησκείας” (D. Benner, Die Öffentlichkeit der Schule und die Öffentlichkeit von Religion, σ. 139). Στη συνέχεια εξηγείται γιατί το μάθημα Θρησκευτικών δεν μπορεί να είναι κατήχηση, μιάς και η κατήχηση είναι μία διαδικασία κατά την οποία η πίστη προσεγγίζεται βιωματικά και μόνο. Μία ενδιαφέρουσα ανάλυση για την κατήχηση θα βρει ο αναγνώστης στις σελίδες 446-459.

Στις τελευταίες 150 σελίδες του βιβλίου ο καθηγητής Στογιαννίδης θεολογεί συνδιαλεγόμενος εκτός από τον Benner και με τους αείμνηστους, καθηγητή Νίκο Ματσούκα (1934-2006), την πολιτική επιστήμονα και φιλόσοφο, Hannah Arendt (1903-1975), αλλά και τους σύγχρονους παιδαγωγούς Gert Biesta και Patricia Hannam, οι οποίοι έχουν ασχοληθεί εκτενώς με την θρησκευτική εκπαίδευση και τον δημόσιο χώρο, καθώς και με τον νομικό και πολιτικό επιστήμονα Carl Schmitt (1888-1985). Εκεί ο αναγνώστης θα συναντήσει ενότητες οι οποίες άνετα διαβάζονται αυτόνομα, ενώ ταυτόχρονα διατηρούν τη συνάφειά τους με το υπόλοιπο έργο. Εδώ η θεολογία και η διδακτική των Θρησκευτικών συναντά την Παιδαγωγική και η ανάγνωση γίνεται απολαυστική.

Εν κατακλείδι ο καθηγητής Στογιαννίδης μπορεί και γράφει ακαδημαϊκά, αρκετά οικεία δηλαδή για τους ερευνητές και τους ομοτέχνους του, στους οποίους άλλωστε πρωτίστως απευθύνεται, αλλά ταυτόχρονα μπορεί και δομεί έναν θεολογικό λόγο κατανοητό και από τον μη επαΐοντα.

Άξιος ο μισθός του και ο κόπος του. Διαβλέπω δε ότι - όχι σπάνια - αναφορές στο παρόν έργο του θα συναντάμε στο μέλλον στα έργα Παιδαγωγικής και Θρησκευτικής Εκπαίδευσης.